

Μεταφορική σημασία: διαφοροποίηση μεταξύ γαλλικής και ελληνικής, μια διδακτική προσέγγιση

Résumé

Dans le cadre de notre cours *Syntaxe des verbes du français* et à partir de trois romans français étudiés, nous avons collecté 140 verbes du français. À la recherche de leurs emplois dans des dictionnaires et corpus électroniques et dans le but de repérer leur équivalence en grec moderne, nous sommes focalisées sur la métaphore et la différenciation observée entre les structures équivalentes des deux langues en question. Nous avons aussi consulté les tables du lexique-grammaire établies par l'équipe du Laboratoire d'Automatique Documentaire et Linguistique pour les emplois verbaux du français. L'étude de la métaphore nous a permis de comparer le processus suivi lors du passage de l'emploi propre à l'emploi figuré dans les deux langues, ainsi que de noter l'utilité de cette procédure dans le cadre de l'enseignement des langues étrangères.

1. Εισαγωγή

Έχοντας ως γλώσσα-πηγή τη γαλλική και γλώσσα-στόχο την ελληνική, μελετήσαμε το φαινόμενο της μεταφοράς σε επίπεδο πρότασης, εστιάζοντας σε απλές προτάσεις, όπως:

[1]

- α. Luc *abandonne* Marie. (ΚΣ)¹
Ο Λουκάς *εγκαταλείπει* τη Μαρία.
- β. Ses forces *abandonnent* Luc. (ΜΣ)
Οι δυνάμεις του τον *εγκαταλείπουν* τον Λουκά.

Εκτός αντικειμένου μελέτης ήταν φράσεις, όπως:

[2]

- α. *habillage* du mur (ΚΣ)
επένδυση τοίχου
- β. *habillage* sonore (ΜΣ)
ηχητική επένδυση

Βασιστήκαμε στο θεωρητικό πλαίσιο του Λεξικού-Γραμματικής (Boons 1971· Gross 1975· 1998· Tamine 1979). Επίσης, ως σημείο αναφοράς χρησιμοποιήσαμε μελέτες για τη μεταφορά γενικότερα (Lakoff & Johnson 2008 [1980]· Lamirouy 1987) και για την ελληνική ειδικότερα (Voga & Anastassiadis-Symeonidis 2022· Γαβριηλίδου 2013· Pantazara 2010).

Σε προγενέστερη μελέτη μας (Moustaki 2022) είχαμε μελετήσει υφολογικές παραλλαγές βασικών επιβοηθητικών ρημάτων, συγκριτικά στη γαλλική και στην ελληνική, και είχαμε επικεντρωθεί στη μεταφορά:

[3]

- α. Max fait une cure.
Ο Μαξ κάνει μια θεραπεία.
- β. Max suit une cure. (ΜΣ)
Ο Μαξ ακολουθεί μια θεραπεία.

¹ ΚΣ: κυριολεκτική σημασία· ΜΣ: μεταφορική σημασία.

εξετάζοντάς τη σε σχέση με την κυριολεκτική χρήση:

- γ. Max suit la rue. (ΚΣ)
Ο Μαξ ακολουθεί τον δρόμο.

Είχαμε διατυπώσει την ερευνητική υπόθεση ότι, ενώ η γαλλική διατηρεί το ίδιο ρήμα, προκειμένου να αποδώσει κυριολεκτική και μεταφορική σημασία (οι περιπτώσεις που η γαλλική αλλάζει το ρήμα για να περάσει από την κυριολεκτική στη μεταφορική σημασία είναι πιο σπάνιες· βλ. [4]), η ελληνική φαίνεται να προτιμά συστηματικά ρήμα [+λόγιου] επιπέδου για τη μεταφορική σημασία (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018). Ενδεικτικά παραδείγματα από το σώμα κειμένων που συλλέξαμε:

[4]

- α. Marie *se réveille*. (ΚΣ)
Η Μαρία ξυπνάει.
β. L'Europe *s'éveille*. (ΜΣ)
Η Ευρώπη αφυπνίζεται

[5]

- α. *respirer l'air* (ΚΣ)
αναπνέω τον αέρα
β. *respirer la quiétude* (ΜΣ)
αποπνέω γαλήνη

Αυτό πιστεύουμε ότι αποτελεί και τη διαφοροποίηση όσον αφορά το λεξιλόγιο μεταξύ γαλλικής και ελληνικής ως προς τον τρόπο διατύπωσης της μεταφορικής σημασίας. Εμπειρικά, αυτό γίνεται αισθητό από το ότι, κατά την εκμάθηση της γαλλικής, ο ελληνόφωνος έχει την αίσθηση ότι η γαλλική είναι πιο περιορισμένη, αφού το ίδιο ρήμα συχνά εμφανίζεται τόσο στην κυριολεκτική όσο και στη μεταφορική σημασία, ενώ στην ελληνική αποδίδεται με διαφορετικό ρήμα. Αντίστοιχα, ο γαλλόφωνος ομιλητής που μαθαίνει την ελληνική ως ξένη γλώσσα πρέπει να συναντά δυσκολία, βλέποντας ότι εκεί που στη γλώσσα του εκφράζει τη μεταφορά με το ίδιο ρήμα και στις δύο περιπτώσεις, η ελληνική χρησιμοποιεί συχνά άλλο ρήμα και δη [+λόγιου] επιπέδου.

Στην παρούσα μελέτη επικεντρώναστε σε ρήματα πλήρους περιεχομένου και όχι επιβοηθητικά, αντιπαραβάλλοντας πάντα κυριολεκτική και μεταφορική σημασία:

- [6] Ce reptile *creuse* la terre pour pondre. (ΚΣ)
Αυτό το ερπετό σκάβει τη γη για να γεννήσει τα αυγά του.
J'aimerais *creuser* le sujet davantage. (ΜΣ)
Θα ήθελα να *σκάσω, να εμβαθύνω στο θέμα περισσότερο.

Αφού δείξουμε με παραδείγματα τη θέση του θεωρητικού μας πλαισίου για τη μεταφορά (Ενότητα 2) και τα εργαλεία που έχουμε στη διάθεσή μας (Ενότητα 3), θα προσπαθήσουμε να δούμε πώς δημιουργούνται οι μεταφορές (Ενότητα 4) με βάση μια συντακτική θεώρηση της γλώσσας. Θυμίζουμε έτσι ότι το συντακτικό σχήμα των μεταφορικών προτάσεων με ρήμα κίνησης επαναλαμβάνει το συντακτικό σχήμα των προτάσεων με ρήμα που έχει κυριολεκτική σημασία, με παγίωση κάποιων στοιχείων της πρότασης, όπως έχει υποστηριχθεί από τις Lamiroy (1987) και Pantazara (2010) (*j'arrive à/sur/dans X / φτάνω σε X vs je n'y arrive pas / δεν τα καταφέρνω*).² Μέσα από παραδείγματα, θα δούμε τα ρήματα (Ενότητα 5) αλλά και τα ουσιαστικά [+λόγιου] επιπέδου που εμφανίζονται σε μεταφορικές εκφράσεις (Ενότητα 6), μέσω της παγίω-

² Η Lamiroy (1987) σχολιάζει εύστοχα ότι ο γαλλόφωνος έχει δυσκολία να κατανοήσει ότι στην έκφραση *je suis arrivé à faire quelque chose* το *arriver* δεν σημαίνει 'φτάνω', αλλά κάτι διαφορετικό ('καταφέρνω' στην ελληνική) και ότι το ρήμα κίνησης χρησιμοποιείται μεταφορικά.

σης. Θα εξετάσουμε αν το συντακτικό σχήμα για ρήματα πλήρους νοήματος μένει το ίδιο ή αν αλλάζει από την κυριολεξία στη μεταφορά (Ενότητα 7). Απώτερος στόχος μας είναι να εκφράσουμε σκέψεις για τη διδακτική προσέγγιση των μεταφορικών αυτών προτάσεων με γλώσσα-πηγή τη γαλλική και γλώσσα-στόχο την ελληνική. Θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε (Ενότητα 8) γιατί η κατανόηση και απόδοση μεταφορικών προτάσεων στην τάξη φάνηκε να είναι πιο εύκολη από την απόδοση προτάσεων με κυριολεκτική σημασία.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

Στηριζόμαστε στη συντακτικοσημασιολογική περιγραφή της γαλλικής, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε για τα ρήματα στο πλαίσιο του Λεξικού-Γραμματικής από τους Gross (1975), Boons, Guillet & Leclère (1976α· 1976β) και Guillet & Leclère (1992) για τη γαλλική, με βάση την εφαρμογή της μετασημασιολογικής γραμματικής του Harris (1951). Βασική αρχή του θεωρητικού αυτού πλαισίου είναι ότι η ελάχιστη σημασία δεν εντοπίζεται στη λέξη, αλλά στην απλή πρόταση. Το λεξικό-γραμματική αποτυπώνεται με τη μορφή δυαδικών πινάκων, των οποίων οι οριζόντιες γραμμές συμπληρώνονται με τα λήμματα (εν προκειμένω με τα ρήματα), ενώ στις κάθετες αναγράφονται οι συντακτικές τους ιδιότητες. Σε κάθε τετράγωνο της μήτρας σημειώνεται ‘+’ ή ‘-’, προκειμένου να δηλωθεί αν η δεδομένη ιδιότητα αποδίδεται στο συγκεκριμένο λήμμα. Η συντακτικοσημασιολογική περιγραφή των ρημάτων της γαλλικής στην οποία βασιστήκαμε³ διαθέτει 13.872 ρηματικές χρήσεις, κατανεμημένες σε 67 πίνακες Λεξικού-Γραμματικής με βάση τη συντακτικοσημασιολογική συμπεριφορά τους.

Η μεταφορά απασχόλησε την ερευνητική ομάδα του Laboratoire d’Automatique Documentaire et Linguistique (LADL) κατά τη διάρκεια ταξινόμησης των ρημάτων της γαλλικής στο Λεξικό-Γραμματική. Οι Boons, Guillet & Leclère (1976α) δίνουν τις εξής δύο προτάσεις που αποδίδουμε στα ελληνικά:

[7]

- α. Le médecin a *avorté* Éva. (ΚΣ) (32H)⁴
Ο γιατρός έκανε έκτρωση στην Εύα.
- β. Le projet a *avorté*. (ΜΣ) (31R)⁵
Το σχέδιο *δεν* τελεσφόρησε/ολοκληρώθηκε.

με το ερώτημα σε ποιον πίνακα θα πρέπει να ταξινομηθεί η πρόταση με άψυχο υποκείμενο. Το ερώτημα, λοιπόν, που τέθηκε στο Λεξικό-Γραμματική ήταν: ταξινομούμε στον ίδιο συντακτικό πίνακα κυριολεκτική και μεταφορική σημασία; Η δομή τελικά της πρότασης οδήγησε στην ταξινόμηση, αν και το ερώτημα που αφορά την κυριολεκτική και μεταφορική σημασία παρέμεινε. Το θέμα της μεταφορικής σημασίας τίθεται τόσο συχνά που αποφασίζεται κάποιες φορές να γίνει παράλληλα με έναν συντακτικό πίνακα ένας ακόμα (όπως ο Πίνακας 31R στο παράδειγμα [7β]), όπου, μεταξύ άλλων, τοποθετούνται και μεταφορικές χρήσεις ρημάτων.

3. Συλλογή δεδομένων και εργαλεία ανάλυσης

Βασιστήκαμε αρχικά σε 140 ρήματα της γαλλικής, τα οποία συλλέξαμε μέσω τριών λογοτεχνικών βιβλίων: (α) *L’enfant océan*, (β) *Arrête ton cinéma*, *Tarek!* και (γ) *Colo*

³ <http://infolingu.univ-mlv.fr/>

⁴ Ο Πίνακας Λεξικού-Γραμματικής 32H αφορά μη τοπικές μεταβατικές δομές με άμεσο συμπλήρωμα, το οποίο με το αρχικό ‘H’ (humain) χαρακτηρίζεται ως έμψυχο.

⁵ Ο Πίνακας Λεξικού-Γραμματικής 31R αφορά αμετάβατες δομές, ενώ με το αρχικό ‘R’ (résiduel) χαρακτηρίζεται ως πίνακας εν αναμονή.

en Auvergne,⁶ που μελετήσαμε στο μάθημα “Σύνταξη ρημάτων της γαλλικής”. Τα κείμενα αυτά μας έδωσαν την αφορμή να απομονώσουμε τα πιο βασικά ρήματα, επιπέδου Α1 βάσει ΚΕΠΑ, όπως *parler* (‘μιλώ’), *chercher* (‘ψάχνω’) κτλ., τα οποία εμφανίζονταν στην κυριολεκτική τους σημασία. Στη συνέχεια ανατρέξαμε σε σώματα κειμένων, ώστε να μελετήσουμε περαιτέρω τις διαφορετικές χρήσεις τους.

Στόχος μας στην τάξη ήταν να αποδίδουμε το ρήμα της κάθε χρήσης στην ελληνική. Με βάση τη χρήση που εντοπίζαμε στο μυθιστόρημα που εξετάζαμε (βλ. [8α]) ανατρέχαμε σε διαδικτυακά λεξικά, προκειμένου να μελετήσουμε διαφορετικές χρήσεις του ρήματος, καθώς επίσης να διακρίνουμε τη διαφοροποίηση μεταξύ κυριολεκτικής και μεταφορικής σημασίας. Χρήσιμο διαδικτυακό εργαλείο για τον σκοπό αυτό αποδείχθηκε το διαδικτυακό λεξικό WordReference.⁷ Επίσης, χρησιμοποιήσαμε παράλληλα σώματα κειμένων του διαδικτύου, όπως το Linguee.⁸ Εστίασαμε με αυτό τον τρόπο σε δύο χρήσεις του *remonter* (‘ανεβαίνω’· βλ. [8β–γ]). Παράλληλα, συμβουλευτήκαμε το Λεξικό-Γραμματική του LADL, όπου εστίασαμε στις εξής δύο επιπλέον χρήσεις που αποδίδουμε (βλ. [8δ–ε]),

[8]

- α. Michel *remonte*. (ΚΣ· Colo en Auvergne)
Ο Μισέλ ανεβαίνει.
- β. Le plongeur *est remonté à la surface*. (ΚΣ· WordReference)
Ο δύτες ανέβηκε στην επιφάνεια.
- γ. Ses souvenirs *sont remontés à la surface*. (ΜΣ· WordReference)
Οι αναμνήσεις του *αναδύθηκαν*⁹/?*ανέβηκαν στην επιφάνεια*. (ΜΣ· WordReference)
- δ. Max *remonte dans sa chambre se reposer*. (ΚΣ· Πίνακας 2)¹⁰
Ο Μαξ *ανεβαίνει* στο δωμάτιό του να ξεκουραστεί.
- ε. (Ceci + Max) *a remonté Luc contre Léa*. (ΜΣ· Πίνακας 4)¹¹
(Αυτό + Ο Μαξ) *έστρεψε τον Λουκά εναντίον* της Λέα.

προκειμένου να εντοπίσουμε και τις υπόλοιπες καταγεγραμμένες χρήσεις του ίδιου ρήματος, εστιάζοντας και πάλι στις μεταφορικές.

Συμπληρώσαμε το αρχικό αυτό σώμα κειμένων με προσωπικά μας αναγνώσματα, και συγκεκριμένα, με το μυθιστόρημα *Le mystère de Henri Pick*. Στη φάση αυτή καταγράψαμε αποκλειστικά προτάσεις στις οποίες το ρήμα χρησιμοποιείται μεταφορικά. Λιγότερες είναι οι μεταφορές που εντοπίσαμε μέσα από κάποια γαλλικά διαδικτυακά περιοδικά και εφημερίδες.

Τέλος, συλλέξαμε ένα μικρό σώμα κειμένων για τα ελληνικά, από προσωπικά μας αναγνώσματα, όπως πρακτικά εξέλιξης συναδέλφων, αλλά και από έρευνα στο διαδίκτυο, όπου εντοπίσαμε μεταφορικές χρήσεις ρημάτων. Με αυτό τον τρόπο εντοπίσαμε αυθεντικές προτάσεις με μεταφορική σημασία στην ελληνική του τύπου:

[9] Τα *αιτήματα* της Ελιζαμπέτα Μπότσαρη *σκοντάφτουν* στην αδιαφορία του κράτους (διαδίκτυο)

[10] Ο Σίσα *αφουγκράζεται* τον παλμό του κόσμου (διαδίκτυο)

⁶ Κριτήριο επιλογής των τριών λογοτεχνικών βιβλίων ήταν η καταλληλότητά τους για τη μελέτη της σύνταξης, καθώς και το γεγονός ότι έχουν γραφεί για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, βάσει του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου για τις Γλώσσες (ΚΕΠΑ).

⁷ <https://www.wordreference.com/>

⁸ <https://www.linguee.com/>

⁹ Βέβαια, ο συνδυασμός *αναδύθηκε στην επιφάνεια* μπορεί να εμφανιστεί και στην ΚΣ: το νησί *αναδύθηκε στην επιφάνεια*.

¹⁰ Ο συγκεκριμένος πίνακας συγκεντρώνει όλα τα ρήματα κίνησης, τα οποία έχουν δύο συμπληρώματα, ένα από τα οποία είναι ρήμα σε απαρέμφατο.

¹¹ Ο πίνακας αυτός συγκεντρώνει όλα τα ρήματα που δηλώνουν συναίσθημα.

[11] Η νομοθεσία δεν κατονομάζει τους Ρομά (διαδίκτυο)

προκειμένου να ελέγξουμε αν η υπόθεσή μας για τη χρήση ρημάτων [+λόγιου] επιπέδου στη μεταφορική σημασία είναι αληθής. Ως τώρα η μεταφορά στην ελληνική είχε μελετηθεί με βάση μεταφρασμένες από εμάς προτάσεις της γαλλικής.

Διαπιστώσαμε, με βάση τα παραπάνω παραδείγματα, ότι η ελληνική συχνά προτείνει για τη μεταφορά ρήματα [+λόγιου] επιπέδου (π.χ. *αφουγκράζεται* στο [10], *κατονομάζει* στο [11]), χωρίς να αποκλείονται και ρήματα [-λόγιου] επιπέδου (π.χ. *σκοντάφτουν* στο [9]). Η γαλλική θα επέλεγε το ίδιο ρήμα για μεταφορική και κυριολεκτική σημασία και στις τρεις περιπτώσεις (*butent contre* για το *σκοντάφτουν* στο [9], *ausculte* για το *αφουγκράζεται* στο [10], *ne nomme pas* για το *δεν κατονομάζει* στο [11]).

4. Από την κυριολεκτική στη μεταφορική σημασία βάσει της συντακτικής προσέγγισης

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η μεταφορά χρησιμοποιεί συντακτικά σχήματα που είναι ήδη γνωστά στη γλώσσα (Lamiroy 1987· Pantazara 2010).

(α) Χωρίς καμία αλλαγή: καμία αλλαγή δεν παρατηρείται κατά το πέρασμα από την κυριολεκτική στη μεταφορική σημασία. Έτσι, η ίδια πρόταση έχει άλλοτε κυριολεκτική σημασία κι άλλοτε μεταφορική, ανάλογα με το συγκείμενο:

[12]

- α. *Tournez la page et continuez la lecture.* (ΚΣ)
Γυρίστε σελίδα και συνεχίστε την ανάγνωση.
β. *Tournez la page et continuez votre vie, après le divorce.* (ΜΣ)
Γυρίστε σελίδα και συνεχίστε τη ζωή σας μετά το διαζύγιο.

(β) Με αλλαγή στην κατανομή: η κατανομή του υποκειμένου (N₀) ή των άμεσων (N₁) και έμμεσων (N₂, N₃) συμπληρωμάτων (ή και των δύο) αλλάζει, και αυτό σηματοδοτεί το πέρασμα από την κυριολεξία στη μεταφορά (Lamiroy 1987· Pantazara 2010). Ενδεικτικά, στα παραδείγματα [13α–β] παρατηρείται αλλαγή του υποκειμένου από άψυχο (N_{0-hum}) σε έμψυχο (N_{0hum}), ενώ στα παραδείγματα [14α–β] υπάρχει εναλλαγή του άμεσου συμπληρώματος από συγκεκριμένο (N_{1conc} σε αφηρημένο (N_{1abs}) αντίστοιχα.

[13]

- α. *L'avion survole le pays* (ΚΣ)
N_{0-hum} V N₁
Το αεροπλάνο περνά πάνω από τη χώρα
N_{0-hum} V N₁
β. *Pierre survole le texte* (ΜΣ)
N_{0hum} V N₁
Ο Πέτρος διατρέχει το κείμενο
N_{0hum} V N₁

[14]

- α. *Max a brisé ses chaussures* (ΚΣ· Πίνακας 32R3)
N₀ V N_{1conc}
Ο Μαξ χάλασε τα παπούτσια του
N₀ V N_{1conc}
β. *Max a brisé la grève des mineurs* (ΜΣ· Πίνακας 32R3)
N₀ V N_{1abs}
Ο Μαξ κατέστειλε/έσπασε την απεργία των μεταλλωρύχων
N₀ V N_{1abs}

Με βάση την κυριολεκτική σημασία σε μεταβατικές δομές με έμψυχο υποκείμενο (N_{0hum}) (βλ. [15α]), προκύπτουν οι μεταφορές με αλλαγή της σύνταξης: η μεταβατική δομή μετατρέπεται σε αμετάβατη, ενώ στο επίπεδο της κατανομής τα έμψυχα υποκείμενα δίνουν τη θέση τους σε άψυχα (βλ. 15β–γ):

[15]

α. *Il est remonté*¹² à l'étage, il y avait oublié ses lunettes. (ΚΣ· WordReference)

N_{0hum} V N₁
Ανέβηκε στον όροφο, όπου είχε ξεχάσει τα γυαλιά του.
 V N₁

β. *Ta jupe remonte*: baisse-la un peu. (ΜΣ· WordReference)

N_{0-hum} V
 Η φούστα σου *ανεβαίνει*: κατέβασέ τη λίγο
 N_{0-hum} V

γ. *Sa cote de popularité avait baissé mais maintenant, elle remonte*. (ΜΣ)

N_{0-hum} V
 Ο βαθμός της δημοτικότητάς του είχε πέσει, αλλά τώρα *ανεβαίνει*.
 V

Όταν το άμεσο συμπλήρωμα αλλάζει στη μεταφορική σημασία σε μέρος του σώματος (N_{1pc}), παρατηρείται ταυτόχρονη αλλαγή της διάθεσης του ρήματος:

[16]

α. *Je vide le frigo*. (ΚΣ)

N₀ V N_{1conc}
Αδειάζω το ψυγείο.
 V N_{1conc}

β. *Je me vide l'esprit*. (ΜΣ) (διαδίκτυο)

N₀ V N_{1pc}
Αδειάζω το μυαλό μου.
 V N_{1pc}

Όσον αφορά τη γαλλική, τα αυτοπαθή ρήματα φαίνονται να είναι συχνά στις μεταφορές:

[17] *Il faut que le cinéma se réinvente*. (ΜΣ· διαδίκτυο)

Πρέπει το σινεμά να *ζαναβρεί τον εαυτό του*

Ορισμένες φορές η μεταφορά προτιμά απαλοιφή του άμεσου συμπληρώματος, κάτι που φαίνεται να συμβαίνει και στις δύο γλώσσες:

[18]

α. *Pierre creuse un fossé*. (ΚΣ)

N₀ V N₁
 Ο Πέτρος *σκάβει* ένα χαντάκι.
 N₀ V N₁

β. *Luc creuse le sujet*. (ΜΣ)

N₀ V N₁
 Ο Λουκάς *εμβαθύνει* στο θέμα.
 N₀ V N₁

γ. *Luc creuse*. (ΜΣ)

N₀ V
 Ο Λουκάς *εμβαθύνει*.
 N₀ V

¹² Αντισταθμιστικά ότι *ανεβάζω* και *ανεβαίνω* αποδίδονται με το ίδιο ρήμα στη γαλλική.

(γ) Με αλλαγή της συντακτικής δομής: στην κυριολεκτική σημασία το ρήμα διαθέτει μόνο άμεσο συμπλήρωμα, ενώ κατά το πέρασμα στη μεταφορική σημασία αποκτά επιπλέον έμμεσο συμπλήρωμα, όπως:

[19]

- α. Max a *brisé le plan*. (ΚΣ· LADL)
 N_0 V N_1
 Ο Μαξ κατέστρεψε τον χάρτη.
 N_0 V N_1
- β. Max a *brisé ses relations avec Luc*. (ΜΣ· LADL)
 N_0 V N_1 N_2
 Ο Μαξ διέκοψε τις σχέσεις με τον Λουκά.
 N_0 V N_1 N_2

Αντίστροφα, παρατηρείται η ύπαρξη άμεσου και έμμεσου συμπληρώματος στην κυριολεκτική σημασία, ενώ στη μεταφορική σημασία υπάρχει μόνο άμεσο συμπλήρωμα:

[20]

- α. Pierre *amène Marie chez elle*. (ΚΣ)
 N_0 V N_1 N_2
 Ο Πέτρος συνοδεύει τη Μαρία σπίτι της.
 N_0 V N_1 N_2
- β. Cette crise économique *amène des grèves*. (ΜΣ)
 N_0 V N_1
 Αυτή η οικονομική κρίση επιφέρει/φέρνει απεργίες.
 N_0 V N_1

Παρατηρήθηκαν περιπτώσεις, κατά τις οποίες η μεταφορά εμφανίζει μια διαφορετική χρήση, όπως το αυτοπαθές σχήμα (βλ. [21]), ή επιλέγει το πέρασμα από τη μεσοπαθητική στην ενεργητική διάθεση (βλ. [22α-β]) ή το αντίστροφο (βλ. [22γ]):

[21]

- α. Je *défais* mes lacets. (ΚΣ)
 Λύνω τα κορδόνια μου.
- β. Un pays qui essayait de *se défaire* de son passé colonialiste. (ΜΣ· διαδικτυο)
 Μια χώρα που προσπαθούσε να αποδεσμευτεί από το αποικιοκρατικό παρελθόν της.

[22]

- α. Les listes des sanctions contre la Russie *s'étoffent*. (ΚΣ· διαδικτυο)
 Οι λίστες με αντίποινα εναντίον της Ρωσίας μεγαλώνουν.
- β. *J'étoffe* mon rapport par des exemples. (ΜΣ)
 Εμπλουτίζω την αναφορά μου με παραδείγματα.
- γ. Le développement n'est pas suffisant. Il faut l'*étoffer*! (ΜΣ)
 Η ανάπτυξη είναι ανεπαρκής. Πρέπει να την τεκμηριώσετε!

5. Ρήματα [+λόγιου] επιπέδου

Ρήματα [+λόγιου] επιπέδου που εμφανίζονται στον μεταφορικό λόγο είναι τα: *ωθώ, καλώ, χρίζω, στέφω/στέφομαι* κτλ., ή σύνθετα ρήματα όπως το *βιοπορίζομαι*, π.χ.:

[23]

- α. Marie *appelle* Pierre. (ΚΣ)
 Η Μαρία φωνάζει τον Πέτρο.
- β. Marie *appelle* Pierre. (ΚΣ)
 Η Μαρία καλεί τον Πέτρο.¹³

¹³ Με τη σημασία '(καλεί + * φωνάζει) στο τηλέφωνο'.

- γ. On appelle au secours. (ΜΣ)
(Καλούμε + *φωνάζουμε) σε βοήθεια.

[24]

- α. Qu'est-ce que vous faites là? (ΚΣ)
Τι κάνετε εδώ;
β. Qu'est-ce que vous faites dans la vie? (ΜΣ)
Πώς βιοπορίζεστε;

Είναι επίσης ρήματα που έχουν ως πρόθημα μια πρόθεση της αρχαίας ελληνικής (επί-, ανά-, υπέρ-, εν-, προς-, υπό-, από-, διά-, επί- κτλ.), όπως *υπερισχύω*, *διακόπτω*, *καταστέλλω*, *διατρέχω*, *προσεγγίζω*, *εμβαθύνω*, *εμπεδώνω*, *υποδαυλίζω*, *διαρρέω*, *εμπλουτίζω*, *επεκτείνω*, *αναθεωρώ*. Ενδεικτικά:

[25]

- α. Le vent attise le feu. (ΚΣ)
Ο άνεμος αναζωπυρώνει τη φωτιά.
β. La guerre attise passions et polémiques. (ΜΣ· διαδίκτυο)
Ο πόλεμος υποδαυλίζει πάθη και αντιπαραθέσεις.

6. [+Λόγιο] επίπεδο σε άλλα στοιχεία της πρότασης και παγίωση

Κάποια στοιχεία της πρότασης παγιώνονται κατά το πέρασμα από την κυριολεξία στη μεταφορά και αυτά είναι η πρόθεση, η αντωνυμία ή το επίρρημα που συνοδεύουν το ρήμα:

[26]

- α. Veux-tu qu'on aille plus loin ? (ΚΣ)
Θέλεις να προχωρήσουμε παρακάτω;
β. Pour aller plus loin ! (ΜΣ)
Για να εμπεδώσετε/εμβαθύνετε!

Η κυριολεκτική σημασία του ρήματος *se laver*/πλένω (βλ. [27α]) γίνεται μεταφορική με μικρή παγίωση της αντωνυμίας (βλ. [27β]):

[27]

- α. Je me lave les mains. (ΚΣ)
Πλένω τα χέρια μου.
β. Je m'en lave les mains. (ΜΣ)

Η μεταφορά αυτή στην ελληνική πραγματοποιείται με τη χρήση ενός ρήματος [+λόγιου] επιπέδου. Το άμεσο συμπλήρωμά του είναι επίσης ουσιαστικό [+λόγιου] επιπέδου. Τόσο το ρήμα αυτό όσο και το άμεσο συμπλήρωμά του εμφανίζονται πλέον μόνο στον μεταφορικό λόγο. Πρόκειται για παγίωση:

- γ. Νίπτω τας χείρας μου. (ΜΣ)

Το ρήμα *jeter*/πετώ με το ίδιο έμμεσο συμπλήρωμα (*jeter à la poubelle* / πετάω στα σκουπίδια) εμφανίζεται στη γαλλική τόσο στην κυριολεκτική σημασία όσο και στη μεταφορική. Στην ελληνική, όμως το έμμεσο συμπλήρωμά του αποδίδεται σε [+λόγιο] επίπεδο:

[28]

- α. En faisant du tri, j'ai bien jeté à la poubelle un carton entier de vieux papiers. (ΚΣ· WordReference)
Κάνοντας ξεκαθάρισμα, πέταξα στα σκουπίδια ένα ολόκληρο κουτί με παλιά χαρτιά.

- β. Une fois élus, les politiciens *jettent à la poubelle* leurs promesses. (ΜΣ· WordReference)
Από τη στιγμή που θα εκλεγούν, οι πολιτικοί *πετούν* (* στα σκουπίδια + στον κάλαθο των
αχρήστων + ?στο καλάθι των *αχρήστων*) τις υποσχέσεις τους. (ΜΣ)¹⁴

7. Υποκατηγορίες στις μεταφορικές προτάσεις

Όπως προαναφέρθηκε, εξασκηθήκαμε στην τάξη στο να εντοπίζουμε τη διαφορά μεταξύ κυριολεκτικής και μεταφορικής σημασίας, με βάση χρήσεις που μας πρότειναν το διαδικτυακό λεξικό WordReference και με τη βοήθεια του Λεξικού-Γραμματικής του LADL για τον εντοπισμό της κυριολεκτικής σημασίας.

Το υλικό που συγκεντρώσαμε μας βοήθησε, στη συνέχεια, να φτιάξουμε σε ένα αρχείο Excel ένα σώμα κειμένων με προτάσεις στις οποίες το ρήμα εμφανίζεται τόσο στη μεταφορική του σημασία όσο και στην κυριολεκτική. Στη συνέχεια, διακρίναμε τρεις βασικές κατηγορίες:

(α) Προτάσεις στις οποίες η κυριολεξία και η μεταφορά δεν αποδίδονται με το ίδιο ρήμα στην ελληνική και στις οποίες η μεταφορά αποδίδεται με ρήμα [+λόγιου] επιπέδου. Ωστόσο, στις προτάσεις αυτές, το ρήμα στη γαλλική παραμένει το ίδιο:

[29]

- α. Marie est *persécutée* par Pierre. (ΚΣ)
Η Μαρία *καταδιώκεται* από τον Πέτρο.
β. Marie est *persécutée* par la peur. (ΜΣ)
Η Μαρία *κυριεύεται* από τον φόβο.

(β) Προτάσεις στις οποίες κυριολεξία και μεταφορά αποδίδονται με το ίδιο ρήμα, [-λόγιου] επιπέδου, στην ελληνική. Ίδιο παραμένει στις περιπτώσεις αυτές το ρήμα στη γαλλική:

[30]

- α. Max *déroule* la carte sur la table. (ΚΣ· LADL)
Ο Μαξ *ξεδιπλώνει* το χάρτη πάνω στο τραπέζι.
β. La jeune femme *déroule* ses souvenirs. (ΜΣ· LADL)
Η νέα γυναίκα *ξεδιπλώνει* τις αναμνήσεις της.

(γ) Προτάσεις στις οποίες ρήμα [+λόγιου] επιπέδου εναλλάσσεται με ρήμα της [-λόγιου] επιπέδου στην ελληνική, κάτι που χρησιμεύει για να δηλώσει υφολογική διαφορά:

- [31] La Loire *se jette* dans l'océan Atlantique. (ΚΣ· LADL)
Ο Λίγηρας *(χύνεται/εκβάλλει)* στον Ατλαντικό ωκεανό.
[-λόγιου]/[+λόγιου]

[32]

- α. Les habitants des îles *pêchent* des poissons l'hiver + des clients pour leurs chambres l'été). (ΚΣ) (διαδίκτυο)
Οι κάτοικοι των νησιών *ψαρεύουν* ψάρια το χειμώνα / πελάτες για τα δωμάτιά τους.
[-λόγιου]
β. Ψευτογιατρός *ψάρευε* πελάτες στο Άγιον Όρος και στις ΜΕΘ. (ΜΣ· διαδίκτυο)
[-λόγιου]
γ. Αναφέρω μερικά άρθρα που *αλίευσα* από εφημερίδες. (ΜΣ· πρακτικά εξέλιξης)
[+λόγιου]

Τέλος, κάποια ρήματα φαίνονται να εμφανίζονται μόνο για να εκφράσουν μεταφορά, όπως:

¹⁴ Η σωστότερη απόδοση, μετά από προσαρμογή, θα ήταν: γράφουν στα παλιά τους τα παπούτσια.

[33] Il cherchait simplement une preuve de son existence, *tenaillé* qu'il était par le doute. (*Le mystère de Henri Pick*)

Έψαχνε απλά μια απόδειξη της ύπαρξής του, έτσι όπως τον έζωνε η αμφιβολία.

8. Ισοδυναμίες μεταξύ γαλλικής και ελληνικής και διδακτική προσέγγιση

Να θυμίσουμε ότι το διαδικτυακό λεξικό WordReference είναι δίγλωσσο και ότι επιλέξαμε το ζεύγος γλωσσών γαλλικά-αγγλικά. Στην τάξη αγνοήσαμε την αγγλική, που παρ' όλα αυτά βοηθούσε κάποιες φορές τους/τις φοιτητές/τριές μας στην κατανόηση της χρήσης του ρήματος. Με αυτό τον τρόπο, το λεξικό μας συμπληρώθηκε από τις αποδόσεις μας στην ελληνική, αποτελώντας ουσιαστικά ένα γαλλοαγγλοελληνικό λεξικό απαρτιζόμενο από τα ρήματα που μελετήσαμε.

Όπως είχαμε ήδη παρατηρήσει με τη μελέτη της μεταφοράς με επιβοηθητικά ρήματα (Moustaki 2022), ο συνδυασμός *ρήματος + ουσιαστικού* είναι συχνά απρόβλεπτος και γι' αυτό τον λόγο οι συνάψεις είναι χαρακτηριστικές σε κάθε γλώσσα. Στην παρούσα έρευνα, όπου μελετήσαμε τη μεταφορά με ρήματα πλήρους περιεχομένου, παρατηρήσαμε ότι κατά την απόδοση της μεταφορικής σημασίας, το ουσιαστικό είναι εκείνο που 'επιβάλλει' την απόδοση του εκάστοτε ρήματος, π.χ.:

[34]

- α. Paul a *sillonné* sa carte de traits parallèles. (ΚΣ· LADL)
Ο Παύλος *χώρισε* τον *χάρτη* του με παράλληλες γραμμές.
- β. Les vélos nous permettent de *sillonner* l'île. (ΜΣ· LADL)
Τα ποδήλατα μας επιτρέπουν να *γυρίσουμε* το νησί.¹⁵
- γ. Avec son petit bateau il va *sillonner* la mer. (ΜΣ· LADL)
Με το μικρό του καράβι, θα (*οργώσει*/**χαράζει*) τη *θάλασσα*.
- δ. La fatigue *sillonnerait* son visage. (ΜΣ· linguae)
Η *κούραση* (*αυλάκωνε*/**χαράκωνε*) το *πρόσωπό* του.

Στο πλαίσιο εντοπισμού της διαφοράς μεταξύ κυριολεκτικής και μεταφορικής σημασίας χρησιμοποιήσαμε, όπως προαναφέρθηκε, τους πίνακες του λεξικού-γραμματικής του LADL, όπου οι προτάσεις είναι κατασκευασμένες και κατανοητές και από φοιτητές/τριες με χαμηλότερο επίπεδο γλωσσομάθειας στη γαλλική. Φανταστήκαμε έτσι την περίπτωση επικοινωνίας. Ενδεικτικά, στο λήμμα του LADL:

[35]

- α. Max *ausculte* le patient. (ΚΣ)
Ο Μαξ *ακροάζεται* τον ασθενή.

τροποποιήσαμε την κατανομή του υποκειμένου και του άμεσου συμπληρώματος:

- β. Le *médecin* *ausculte* le patient. (ΚΣ)
Ο *γιατρός* *ακροάζεται* τον ασθενή.

ώστε να αποδώσουμε στην ελληνική την πρόταση με μεταφορική χρήση:

- γ. Max *ausculte* le *marché financier*. (ΜΣ)
Ο Μαξ (**ακροάζεται* + *αφουγκράζεται*) την *οικονομία*.

Από τη στιγμή που η κυριολεκτική σημασία του ρήματος γίνεται κατανοητή στη γλώσσα-πηγή και αποδίδεται στη γλώσσα-στόχο, η απόδοση της μεταφορικής σημασίας γίνεται ευκολότερη στη γλώσσα-στόχο, στην περίπτωσή μας στην ελληνική, δεδομένου ότι το ρήμα είναι πολύ συγκεκριμένο, κάτι που επιβεβαιώνεται από τις συνεμφάνσεις του στο διαδίκτυο:

¹⁵ Το *γυρίζω* είναι μεταφορικό εδώ και σημαίνει 'γνωρίζω απ' άκρη σ' άκρη'.

[36]

- α. Le vent a *faibli*. (ΚΣ)
Ο άνεμος, ο αέρας κόπασε, έπεσε, εξασθένησε.
- β. Sa *patience a faibli*. (ΜΣ)
*Η υπομονή του κόπασε, έπεσε, εξασθένησε.
Η υπομονή του εξαντλήθηκε.

Παράλληλα, χρησιμοποιήσαμε συγκείμενο που μας επέτρεψε να φανταστούμε την περίσταση επικοινωνίας. Διαπιστώσαμε ότι το WordReference ήταν το πιο βοηθητικό για τους/τις φοιτητές/τριές μας, ενώ αντίθετα οι πίνακες συμφραζομένων του lextutor¹⁶ ήταν λιγότερο βοηθητικοί για το επίπεδο γλωσσομάθειάς τους.

9. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, παρατηρήσαμε ότι κάποιες φορές, η ίδια συντακτική δομή και το ίδιο ρήμα καταγράφεται τόσο στην κυριολεκτική όσο και στη μεταφορική σημασία στη γαλλική και ελληνική (βλ. [1], *abandonner* quelqu'un / εγκαταλείπω κάποιον και *mes forces m'abandonnent* / με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου). Η συντακτική δομή μπορεί να αλλάξει (βλ. [22], *la liste s'étoffe* / η λίστα μεγαλώνει, *j'étoffe mon rapport d'exemples* / εμπλουτίζω με παραδείγματα). Συχνές είναι λοιπόν οι περιπτώσεις όπου στην ελληνική ένα διαφορετικό ρήμα επιλέγεται για να δηλώσει τη μεταφορά. Στην περίπτωση αυτή το ουσιαστικό μας οδηγεί στην επιλογή του σωστού ρήματος, το οποίο είναι συνήθως μοναδικό, ώστε να αποδώσουμε τη μεταφορά (βλ. [34], *sillonner* la carte / χωρίζω τον χάρτη, *sillonnent* la mer / οργώνουν τη θάλασσα). Το ρήμα αυτό που επιλέγεται για να σηματοδοτήσει το πέρασμα από την κυριολεξία στη μεταφορά είναι συχνά [+λόγιο] (βλ. [25], *attiser* le feu / αναζωπυρώνω τη φωτιά, *attiser* les passions / υποδαυλίζω πάθη), κάτι που κάποιες φορές συνοδεύεται και από παγίωση (βλ. [27], *se laver* les mains / πλένω τα χέρια μου, *s'en laver* les mains / νίπτω τας χείρας μου). Εντοπίστηκαν και περιπτώσεις όπου το [+λόγιο] ρήμα της ελληνικής εναλλάσσεται με [-λόγιο] (βλ. [32], *pêcher* des poissons, des clients / ψαρεύω ψάρια, *ψαρεύω* / *αλιεύω* πελάτες), σηματοδοτώντας το πέρασμα από το ένα επίπεδο γλώσσας στο άλλο.

Η αρχική μας υπόθεση, ότι η μεταφορική χρήση σηματοδοτείται από τη χρήση ρήματος [+λόγιου] επιπέδου, επαληθεύτηκε μέσα από την αντιπαραβολή γαλλικών-ελληνικών σωμάτων κειμένων. Διαπιστώσαμε ότι όταν η γλώσσα-πηγή είναι η γαλλική, η οποία διατηρεί συνήθως το ίδιο ρήμα σε κυριολεκτική και μεταφορική σημασία, η σωστή απόδοση στα ελληνικά είναι θέμα γνώσης της ελληνικής και όχι της γαλλικής.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας. 2018. “Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης νέας ελληνικής: συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις”, στο Α. Φλιάτουρας & Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.), *Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική: θεωρία, ιστορία, εφαρμογή*. Αθήνα: Πατάκη.
- Boons, J.-P. 1971. “Métaphore et baisse de la redondance”, *Langue Française* 11, 15–16.
- Boons, J.-P., A. Guillet & C. Leclère. 1976a. *La structure des phrases simples: constructions intransitives*. Γενεύη: Librairie Droz.
- . 1976β. *La structure des phrases simples en français: classes de constructions transitives* (Rapport de Recherches, LADL, Université de Paris 7, 6). Université de Paris-Vincennes.
- Γαβριηλίδου, Ζ. 2013. *Οψεις επίτασης στα νέα ελληνικά*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Darras, I. 2017. *Arrête ton cinéma, Tarek!* Klett.

¹⁶ Χρήσιμοι όμως για τον εντοπισμό από τον διδάσκοντα μη καταγεγραμμένων χρήσεων ενός ρήματος στα διαθέσιμα λεξικά. Ο εν λόγω πόρος είναι διαθέσιμος στο: <https://lextutor.ca/>.

- Foenkinos, D. 2018. *Le mystère de Henri Pick*. Gallimard.
- Gross, M. 1975. *Méthodes en syntaxe*. Παρίσι: Hermann.
- . 1982. “Une classification des phrases ‘figées’ du français”, *Revue Québécoise de Linguistique* 11(2), 151–185.
- . 1998. “La fonction sémantique des verbes supports”, *Travaux de Linguistique: Revue Internationale de Linguistique Française* 37(1), 25–46.
- Guillet, A. & C. Leclère. 1992. *La structure des phrases simples en français: Constructions transitives locatives*. Γενεύη: Droz.
- Harris, Z.S. 1951. *Methods in Structural Linguistics*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & M. Johnson. 2008 [1980]. *Metaphors We Live By*. Λονδίνο: University of Chicago Press.
- Lamiroy, B. 1987. “Les verbes de mouvement emplois figurés et extensions métaphoriques”, *Langue française* 76, 41–58.
- Mourlevat, J.-C. 2010. *L’enfant océan*. Pocket Jeunesse.
- Moustaki, A. 2022. “Les extensions lexicales métaphoriques de verbes supports de base en français et en grec moderne”, στο “*Approches linguistiques comparatives grec moderne-français*”, *Colloque international (Athènes, 30–31 octobre 2021)*, 227–243. Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΚΠΑ.
- Pantazara, M. 2010. “Sur la traduction des extensions métaphoriques des verbes de mouvement en grec moderne”, στο T. Nakamura, É. Laporte, A. Dister & C. Fairon (επιμ.), “*Les tables: La grammaire du français par le menu*” *Mélanges en hommage à Christian Leclère*, 297–308. Louvain-la-Neuve: Presses Universitaires de Louvain.
- Raisch, I. 2012. *Colo en Auvergne*. Klett.
- Tamine, J. 1979. “Métaphore et syntaxe”, *Langages* 54, 65–81.
- Voga, M. & A. Anastassiadis-Symeonidis. 2022. “Métaphores conceptuelles conventionnelles et étude comparative grec-français”, στο “*Approches linguistiques comparatives grec moderne-français*”, *Colloque international (Athènes, 30–31 octobre 2021)*, 159–177. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΚΠΑ.

Λέξεις-κλειδιά: μεταφορική σημασία, γαλλική, ελληνική, Λεξικό-Γραμματική, διδασκαλία ξένης γλώσσας